

СТОЛЯРСЬКИЙ О. В.,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри міжнародного права
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

УДК 341.232.2:343.57

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У БОРОТЬБІ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЮ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ПІСЛЯ РОЗПАДУ СРСР

В статті досліджується міжнародно-правове співробітництво держав у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю після розпаду СРСР. Аналізується діяльність держав-учасниць СНД в сфері протидії організованій транснаціональній злочинності.

Ключові слова: міжнародно-правове співробітництво, боротьба, протидія, транснаціональна організована злочинність, СРСР, СНД.

В статье исследуется международно-правовое сотрудничество государств в борьбе с транснациональной организованной преступностью после распада СССР. Анализируется деятельность государств-участниц СНГ в сфере противодействия организованной транснациональной преступности.

Ключевые слова: международно-правовое сотрудничество, борьба, противодействие, транснациональная организованная преступность, СССР, СНГ.

In the article international legal cooperation of the states is investigated in a fight against the transnational organized crime after disintegration of the USSR. Activity of the states of participants of the CIS is analysed in the sphere of counteraction to the organized transnational crime.

Key words: international legal cooperation, fight, counteraction, transnational organized crime, USSR, CIS.

Вступ. Загальновідомо, що розпад СРСР призвів до створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Складність боротьби з організованою транснаціональною злочинністю в межах СНД обумовлюється рядом причин: з однієї сторони, впливають кризова економіко-політична ситуація в колишніх республіках СРСР, наявність серйозних прогалин в кримінальному, кримінально-процесуальному законодавстві, відсутність ефективних методичних розробок щодо розслідування фактів організованої злочинності, а з іншої – недосконалість механізму міждержавної координації співробітництва. Крім того, з розпадом СРСР, загальний правовий простір, на відміну від кримінального, практично звузився до території окремих новоутворених держав. У зв'язку з цим вказана неврегульованість поки що носить в цілому загальний, а не специфічно-національний характер, створює для держав-учасниць СНД в ході боротьби з організованою транснаціональною злочинністю однакові проблеми. Як результат вищезазначених причин постійно зростає кількість транснаціональних злочинів, що здійснюються організованими злочинними угрупованнями в усіх колишніх республіках СРСР.

Постановка завдання. Мета статті – спроба наукового аналізу міжнародно-правового співробітництва держав у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю після розпаду СРСР, визначення особливостей діяльності держав-учасниць СНД в сфері протидії організованій транснаціональній злочинності.

Результати дослідження. Відомий юрист-міжнародник І.П. Бліщенко справедливо відзначив, що через спільну історію у держав-наступниць СРСР багато спільних проблем, форми вирішення яких носять однаковий характер або, принаймні, можуть мати загальну основу для їх вирішення [1, с. 273]. Певною мірою це відноситься і до проблеми боротьби із організованою транснаціональною злочинністю.

Так, загальнокримінальний простір не тільки не скоротився, але і зберіг свою територію. Він навіть розширився за рахунок об'єднання з організованою злочинністю держав далекого зарубіжжя. При цьому багато кримінальних угруповань окремих держав налагодили між собою стійкі зв'язки.

Наприклад, із злочинними угрупованнями СНД активно співробітничала італійська та американська мафія, колумбійські наркокартелі [2, с. 15].

Крім того, співробітниками правоохоронних органів держав-учасниць СНД вказуються факти спільної діяльності злочинних національних співтовариств з державами «Золотого трикутника» (Бірма, Таїланд, Лаос) і «Золотого півмісяця» (Афганістан, Іран, Пакистан) [3, с. 194].

Першою відповіддю на зростання організованої транснаціональної злочинності на пострадянському просторі стало укладення 24 квітня 1992 р. в Алма-Аті державами-учасницями СНД багатосторонньої Уго-

ди про взаємодію міністерств внутрішніх справ у сфері боротьби із злочинністю. А 12 березня 1993 р. була прийнята Програма спільних заходів щодо боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності на період 1993-1995 років.

Вже 17 лютого 1994 р., виходячи з положень програми, міністерства внутрішніх справ держав-учасниць СНД підписали Угоду про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю.

В квітні 1996 р. держави-учасниці СНД прийняли Угоду про співпрацю в боротьбі із злочинами у сфері економіки.

Але практика показала, що національні законодавства держав-учасниць Співдружності в цілому не завжди відповідали положенням, що були закріплені в угоді. Особливо це стосується нормативних правових актів, що регламентують діяльність кредитних організацій, в тому числі банківських структур, в частині вилучення яких-небудь банківських документів, включаючи отримання необхідної інформації про фінансові операції [4, с. 20].

Надалі ця ситуація була змінена на краще. Так, за ініціативою МВС Росії 30 квітня 2003 р. в Тбілісі було прийнято рішення Ради міністрів внутрішніх справ держав-учасниць СНД, в якому було запропоновано активізувати обмін оперативною, статистичною, науково-методичною і такою іншою інформацією, що представляє взаємний інтерес з питань боротьби із злочинами в кредитно-фінансовій сфері.

24 вересня 1993 р. був створений міждержавний орган – Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними видами злочинів.

Створення даного органу було своєчасним. Початковий період діяльності Бюро практично відразу виявив його необхідність і ефективність. Так, в 1995 р. за допомогою Бюро були організовані і проведені понад 20 цільових пошуково-розшукових операцій службами МВС Росії і МВС інших держав-учасниць СНД, скоординована взаємодія 35 оперативно-слідчих груп МВС держав-учасниць СНД, реалізоване сприяння в екстрадиції 60 небезпечних злочинців, виконано понад 250 запитів оперативно-розшукового характеру [5, с. 123].

На початку XXI ст. діяльність Бюро ще більше активізувалася. Так, у 2001 р. на території держав-учасниць СНД згідно запитів МВС України було затримано 543 злочинці, 503 з яких були екстрадировані до України [6, с. 26].

Важливим етапом в протидії організованій злочинності в межах СНД стало укладення в Ашхабаді 17 лютого 1994 р. Угоди про співробітництво по лінії міністерств внутрішніх справ в сфері боротьби з організованою злочинністю.

Крім того, 6-7 грудня 1995 р. в Москві на нараді Генеральних прокурорів всіх держав-учасниць СНД було прийнято попереднє рішення про співпрацю прокуратур СНД у боротьбі з організованою злочинною діяльністю, що також стало серйозним кроком в зміцненні взаємодії в запобіганні такому соціально-небезпечному явищу, як організована транснаціональна злочинність [5, с. 124].

Особливістю цієї Угоди є те, що нею передбачається письмова форма запитів про сприяння, причому саму співпрацю передбачається здійснювати через відповідні центральні служби держав-учасниць, а також через Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними видами злочинів на території СНД, а в разі крайньої необхідності запит про сприяння може бути надісланий безпосередньо в місцевий (регіональний) підрозділ сторони, котра здійснює запит з метою компетентного виконання даного запиту.

Ключовим моментом Угоди, безумовно, є вирішення питання про проведення спільних наукових досліджень. Щоб ці дослідження стали ефективнішими і практично застосовними, в них повинні брати участь не тільки працівники з органів МВС, але і фахівці з системи прокуратури і юридичних вузів. Тому необхідно об'єднати зусилля вчених держав-учасниць СНД для розробки не тільки питань оперативно-розшукової діяльності, але і сучасних криміналістичних проблем тактики і методики розкриття і розслідування злочинів, що здійснюються організованими злочинними угрупованнями.

В листопаді 1995 р. в Москві Рада глав урядів СНД підтримала висунуту Республікою Білорусь пропозицію про створення робочої групи щодо розробки проекту Міждержавної програми, спільних заходів боротьби з організованою злочинністю на території держав-учасниць СНД на період до 2000 р.

А в квітні 1996 р. в Москві Рада глав урядів СНД схвалила вже розроблену Програму, яка включила в себе заходи щодо зміцнення міжнародно-правової бази співпраці, вдосконалення і гармонізації національних законодавств, проведення спільних міждержавних цільових оперативно-профілактичних операцій, інформаційне, наукове, кадрове, матеріально-технічне і фінансове забезпечення [7].

Таким чином, реалізація вказаної Програми дозволила додати динамічність і нову якість співпраці держав-учасниць СНД у сферу боротьби із організованою транснаціональною злочинністю.

Проте ріст організованої транснаціональної злочинності на території колишнього СРСР продовжував викликати серйозну заклопотаність. Особливий неспокій зумовило зростання злочинності, що виявлялася в активізації стійких кримінальних угруповань з міжрегіональними і транснаціональними зв'язками.

Саме тому важливим документом стала Угода про співпрацю держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав в боротьбі із злочинністю, укладена 25 листопада 1998 р. [8, с. 3-10]. Її особливістю стало те, що вона має для всіх правоохоронних органів держав-учасниць СНД рамковий характер.

Необхідно відзначити, що угода також закріпила правові підстави надання взаємної допомоги органами внутрішніх справ щодо тих злочинів, які в даний час були найбільш поширеними в державах-учасниках СНД.

Але така ситуація вимагала ухвалення нової Програми міждержавних заходів, що були б спрямовані на вдосконалення співпраці в боротьбі із організованою транснаціональною злочинністю. Тому в цілях забезпечення ефективності співпраці в боротьбі із злочинністю Рада глав держав СНД 25 січня 2000 р. затвердила Міждержавну програму спільних заходів боротьби із злочинністю на період з 2000 до 2003 року [9].

Комплекс заходів, що був передбачений цією Програмою, ґрунтувався на аналізі криміногенної ситуації і прогнозах розвитку злочинності в державах-учасниках СНД, результатах наукових досліджень, практиці боротьби із злочинністю, зокрема досвіді спільних дій з виконання заходів, передбачених Міждержавною програмою спільних заходів боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними видами злочинів на території СНД на період до 2000 р., а також враховував положення Концепції взаємодії держав-учасниць СНД в боротьбі із злочинністю, схваленою Рішенням Ради глав держав СНД від 2 квітня 1999 р.

Кінець ХХ ст. характеризується посиленням терористичної діяльності у всьому світі, не оминула ця проблема і держав-учасниць СНД. В рамках Співдружності відповіддю на це стало ухвалення Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 8 грудня 1998 р. Модельного закону про боротьбу з тероризмом.

Важливим досягненням закону стало закріплення в статті 3 принципів боротьби з тероризмом. До них віднесені:

- законність;
- пріоритет заходів попередження тероризму;
- невідворотність покарання за здійснення терористичної діяльності;
- поєднання публічних і непублічних методів боротьби з тероризмом;
- пріоритет захисту осіб, що наражаються на небезпеку в результаті здійснення акту тероризму [10, с. 103].

Ці положення Модельного закону були враховані при підписанні Договору про співпрацю держав-учасниць СНД в боротьбі з тероризмом від 4 червня 1999 р. В договорі вказані найважливіші правові дефініції: «тероризм», «технологічний тероризм», «об'єкти підвищеної технологічної і екологічної безпеки», «спеціальні антитерористичні формування» та інші [11, с. 520].

Одночасно 4 червня 1999 р. був підписаний Договір про порядок перебування і взаємодію співробітників правоохоронних органів на територіях держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. Він вніс нові елементи до співпраці правоохоронних органів країн СНД. Їм були регламентовані такі форми співпраці, як здійснення спостереження і переслідування осіб, підозрюваних в скоєнні злочинів, на території іншої сторони.

Але держави-учасниці СНД, прагнучи надати одна одній ширше сприяння, ніж це було закладено в Договорі про співпрацю в боротьбі з тероризмом від 4 червня 1999 р., уклали 8 вересня 2000 р. Угоду про співпрацю міністерств внутрішніх справ в боротьбі з тероризмом. Вона закріпила положення, що дозволяють проводити спільну підготовку і навчання підрозділів, що беруть участь в боротьбі з тероризмом.

В жовтні 2002 р. в Кишиневі держави-учасниці СНД підписали Протокол про затвердження Положення про порядок організації і проведення спільних антитерористичних заходів на території Співдружності. Дані заходи проводитимуться в цілях припинення терористичної діяльності, до них належать:

- звільнення захоплених терористами заручників;
- знешкодження вибухових пристроїв великої потужності або інших вражаючих пристроїв складної конструкції;
- звільнення захоплених терористами об'єктів підвищеної технологічної і екологічної безпеки, об'єктів атомної промисловості, енергетики, хімічних виробництв, транспорту і інших об'єктів (будівлі дипломатичних представництв і ін.);
- затримання терористів, ліквідація терористичних груп і формувань [12, с. 5].

Трагедія, що відбулася 11 вересня 2001 р. в США, поставила на порядок денний потребу вироблення системного підходу в боротьбі з тероризмом. Саме тому держави-учасниці СНД почали активніше використовувати можливості, що відкриваються регіональною співпрацею в боротьбі з тероризмом. Так, деякі країни Співдружності (Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Узбекистан) спільно з КНР в 2001 р. в Шанхаї прийняли Шанхайську конвенцію про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом.

Як відзначає А.В. Змеєвський, особливістю конвенції є розповсюдження її дії на боротьбу з сепаратизмом і екстремізмом.

З кінця ХХ століття інтенсивно розвиваються такі форми міжнародної співпраці, як взаємні контакти представників кримінальної юстиції країн ближнього і дальнього зарубіжжя щодо обміну професійним досвідом. Делегації співробітників правоохоронних органів держав-учасниць СНД регулярно беруть участь в роботі різних міжнародних семінарів і курсів з підвищення кваліфікації (у США, Англії, Німеччині та ін.). Наприклад, подібні семінари і зустрічі з обміну досвідом проходили в Білорусі. Так, в листопаді 1995 р. на базі Академії МВС Республіки Білорусь співробітниками ФБР США були організовані курси по вивченню передового досвіду боротьби з організованою транснаціональною злочинністю. Учасники курсів мали

можливість ознайомитися із законодавством США (зокрема, із законом RICO – Racketeer Influenced and Corrupt Organizations, а також з практикою його застосування) [13, с. 271].

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що безперечною особливістю організованої транснаціональної злочинності є те, що форми її здійснення давно вийшли за національні межі держав, тому ефективна боротьба з нею можлива тільки шляхом широкої міжнародної співпраці. При цьому чим вищий рівень інтернаціоналізації злочинності, тим більш активною і всебічною повинна бути взаємодія держав в такому співробітництві. Не дивлячись на активізацію співпраці держав в боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю після розпаду СРСР, цей процес можна оцінити як несприятливий для держав-учасниць СНД на найближчі десять років. Оскільки спостерігається вкрай небезпечна тенденція – нарощування транснаціональних зв'язків серед злочинних угруповань окремих держав ближнього і дальнього зарубіжжя, чому значною мірою сприяють об'єктивні передумови: відкритість кордонів, розширення економічних відносин між державами, малоефективне правове регулювання цих процесів.

Спостерігається зміцнення зв'язків лідерів злочинних співтовариств з екстремістськими елементами, що виступають проти існуючих національних відносин. Про це свідчать ситуації у ряді регіонів Росії (Чечня, Таджикистан, Дагестан та ін.), де в озброєних зіткненнях беруть участь корумповані клани за сприяння лідерів злочинних організацій.

В цих умовах протидія організованій транснаціональній злочинності може бути значно покращена при комплексній взаємодії всіх спецслужб держав-учасниць СНД, митних органів, національних бюро Інтерполу, податкових структур, прикордонних військ та ін.

Для цього слід укріпити співпрацю між правоохоронними органами, судовими органами, виправними установами. Необхідно вдосконалювати заходи економічного і фінансового контролю у поєднанні з контролем за державними посадовими особами з виконання ними своїх обов'язків.

Важливе значення матиме поліпшення технічної і наукової підготовки працівників системи кримінальної юстиції, надання їм фінансової допомоги і персоналу. Першочерговим завданням повинна стати максимізація використання сучасних комп'ютерних технологій, наприклад, в об'єднанні національних і міжнародних баз даних, що містять інформацію про стан злочинності в тому або іншому регіоні СНД, а також особливості її розвитку і прогнозування в світі в цілому.

Слід зауважити, що міжнародно-правове співробітництво держав-учасниць СНД в боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю буде ефективним і багатofункціональним, якщо окрім його постійного розвитку, кожна зацікавлена держава на національному рівні розробить й буде постійно вдосконалювати спеціалізовану модельну концепцію протидії організованій транснаціональній злочинності.

Список використаних джерел:

1. Блищенко И.П. Международно-правовые проблемы государств, входящих в СНГ/И.П. Блищенко// Российский ежегодник международного права 1996–1997. – СПб. – 1998. – С. 273.
2. Иванов Э.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним/Э.А. Иванов//М.: Рос с. Юрид. Издат. Дом.–1999.– С. 15.
3. Основы борьбы с организованной преступностью/Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова//М.: ИНФРА – М. – 1996. – С. 194–195.
4. Рахимов Р. Проблемы сотрудничества стран СНГ в борьбе с преступлениями в кредитно-финансовой системе/Р. Рахимов Профессионал.– 2004.– № 1.– С. 20.
5. Основы борьбы с организованной преступностью. М., 1996. С. 123-124.
6. Пасечник Г. СНГ: остановит криминал!/Г. Пасечник//Милиция.–2002.– № 3.– С. 26.
7. Межгосударственная программа совместных мер борьбы с организованной преступностью и иными видами опасных преступлений на территории государств – участников СНГ на период до 2000 г./М.–1996.
8. Соглашение о сотрудничестве государств – участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступностью от 25 ноября 1998 г./Бюллетень международных договоров.–2000.–№ 3.– С. 3-10.
9. Межгосударственная программа совместных мер борьбы с преступностью на период с 2000 до 2003 г./М.– 2000.
10. Информационный бюллетень. Межпарламентская Ассамблея государств — участников Содружества Независимых Государств.–1999.– №20.– С. 103.
11. Протокол об утверждении Положения о порядке организации и проведения совместных антитеррористических мероприятий на территориях государств –участников Содружества Независимых Государств от 7 октября 2002 г./Борьба с международным терроризмом: Сб. документов. М. – 2005.– С. 520.
12. Змеевский А.В. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом/А.В. Змеевский//Московский журнал международного права. – 2001.– № 4.– С. 5.
13. Arnold H. Loewy. Criminal Law. West Publishing Company.– 1999. – P. 271.

